

ПОЛІТИЧНА ДОКТРИНА ВОЙОВНИЧОГО АТЕЇЗМУ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 20-30-І РР. ХХ СТ.

Бублик Ольга Іванівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та правознавства Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Луганськ (ЛНУ ім. Т.Шевченко, Луганськ).

Анотація

В статті проаналізовано політичну доктрину радянської держави по ствердженню атеїстичної ідеології, а також деякі церковні постулати та проведено паралель із більшовицькою ідеологією. Доведено, що на зміну християнській, православної релігії та моралі була запропонована і стверджувалась релігія більшовицької диктатури пролетаріату у формі войовничого атеїзму. Основними постулатами були: віра у світле майбутнє - «царство Боже», віра в еволюційне походження людини; поклоніння засновникам, учителям; наявність універсальної ідеології; ідея світової революції (місіонерська діяльність); непримиренна ворожість до інших ідеологій; наявність свого «духівництва» – партапарату та «інквізиції» – каральних органів.

Ключові слова: доктрина, ідеологія, Церква, атеїзм, матеріалізм, політика, держава, православ'я, партапарат, інквізиція, квазірелігія.

ВСТУП

Становлення соціальних інститутів нової більшовицької держави відбувалося шляхом заміни або знищення старорежимних, які вірою і правдою служили імперському режиму. Замість православної моралі була запропонована інша – мораль більшовицької диктатури пролетаріату та войовничого атеїзму, яка призвела до падіння моральних цінностей, до знецінення самого життя людини, до репресій мільйонів. Впроваджувалися нові політтехнології тоталітарного режиму через маніпулювання свідомістю мільйонів, які подавляли волю до спротиву, зокрема шляхом знищення Церкви, впровадженням голодомору та репресіями.

Серед авторів, які першими відійшли від ідеологічного сприйняття минулих подій та долучилися до об'єктивного їх висвітлення, були видатні українські вчені-історики, насамперед, автори узагальнюючих праць з історії України періоду 20-х – 30-х рр. ХХ ст.: І. Винниченко [1], В. Даниленко, Г. Касьянов та С. Кульчицький [2], О. Шаповал [3] та ін. У їхніх працях на основі значного фактологічного матеріалу розкриті підвалини тих деформаційних процесів, які відбувалися в радянському суспільстві в означені роки й мали на меті спотворити духовну культуру, менталітет українського народу та його самобутність.

РЕЗУЛЬТАТИ (основний текст роботи)

Необхідність побудови нової держави передбачала знищення старої, самодержавної і, разом з тим передбачалась заміна християнської, православної моралі та ідеології іншою, тепер уже через поклоніння новим, партійним ідолам – вождям. Організація більшовицької партії та влади, певною

мірою, носила релігійний характер: правляча верхівка з жовтня 1917 р. й надалі всіма силами прагнула затвердити себе замість Православної Церкви в народних «масах трудящих», стати їх душею і розумом. Більшовикам мало було просто поневолити народи Росії, примусити їх покірливо підкорятися, оволодіти їх надбаням, лівовою часткою особистих заробітків і т.п.; партія прагнула оволодіти душею, совістю, духовною свідомістю мас. Так і писалося в майбутньому в гаслах: «Партія – розум, честь і совість народу» (або – «нашої епохи»).

Намагання знищити будь-які релігії і Церкви, а особливо викоринити величезний вплив християнства в повсякденному житті та посісти його місце в душах людей, стати для всіх Церквою – найголовніше і найважливіше завдання нового режиму СРСР. Така мета не зовсім відповідала визначенню атеїзму і філософського матеріалізму. Атеїзм (гр. а – не і teos – Бог) – форма вияву таких світоглядних орієнтацій людини, які утверджують її в бутті, вільному від необхідності апелювати до надприродного. Більшовиками були замінені найважливіші смислові наголоси: не для того їм потрібно було руйнувати релігію, щоб затвердити свою владу, а саму цю владу потрібно було затвердити, щоб зруйнувати релігію і насадити замість неї іншу, свою.

Зрозуміти суть справи нелегко, оскільки при явно релігійному характері більшовизму, він постійно демонстрував свою послідовну ідейну безрелігійність, принциповий світоглядний атеїзм і матеріалізм.

У сучасній науковій літературі подана вичерпна характеристика суті атеїзму. По-перше, в будь-якій релігії присутня віра в Бога, в надприродне, або в космічний розум, або в сили людини, яка може стати подібним до божества (як вчать індуїзм, буддизм), або особливе визначення своєї країни і народу (синтоїзм, іудаїзм) тощо. Це ж характерно і для атеїзму в його «комуністичному, більшовицькому» вигляді з вірою в світле майбутнє людства і в особливу роль комуністів, покликаних надію зробити реальністю. Це також і віра в самостворення землі, яка «еволюціонувала» мільярди років, і на якій само собою утворилися гори і долини, флора і фауна, моря й океани і ін. Це і віра в еволюцію людини, і вірі цих людей можна позаздрити: не маючи ніяких доказів цього «перетворення», проти якого сьогодні висловлюються досить значна частина вчених, вони вірять в збіг обставин і сліпі випадки, вірогідність яких складає 1:10 [4, 40].

По-друге, для будь-якої релігії характерне поклоніння своїм засновникам і вчителям – і тут ми знов знаходимо спільне. Не варто детально говорити про те, яким поклонінням і загальним шануванням користувався В. Ленін – у кожному місті й селі підносилися його пам'ятники, бюсти, полотна і полотнища з його зображенням. На кожному заводі, фабриці, школі, в будь-якому вищому учбовому закладі, словом, у всіх організаціях були червоні куточки, присвячені йому. У свята мільйони людей покладали до підніжжя пам'ятників квіти, схиляючи голови або кланяючись при цьому. У 30-ті рр. ХХ ст., роки сталінських репресій, за випадкове «осквернення» «святині» винні піддавалися покаранню. Непоодинокими були випадки виключення зі школи або проведення публічної чистки піонерів чи комсомольцю за відвідування церкви на церковні свята. Десятки міст і тисячі сіл, радгоспів і колгоспів носили ім'я вождя. Мавзолей на Червоній площі в Москві являє собою типово язичницький храм, присвячений «вічно живому» богові. Досить пригадати гасло: «Ленін жил, Ленін жив, Ленін будет жить». Перед будь-

яким засіданням, пленумом, з'їздом або виходом на трибуни в дні святкувань керівники країни завжди йшли до мавзолею, де якийсь час стояли, схиливши голови біля труни з вождем – своїм богом, подібно до язичницьких правителів, охочих отримати мудру пораду і силу у свого бога.

У кожній своїй промові партійні керівники зверталися до Леніна зі словами, що його заповіт ними виконується, що його справу вони свято продовжуватимуть. Ленін був єдиним «вічним» членом комуністичної партії з партквитком № 1, наче незримо присутній на всіх її засіданнях у всіх куточках країни. Сталін, створюючи культ Леніна, переслідував мету дати народу нового бога, бажаючи заповнити духовний вакуум, що утворився в думках і серцях людей після Жовтневої революції 1917 р. Тому він і переніс всю атрибутику православ'я на поклоніння новому богові – Леніну [5].

По-третє, для будь-якої релігії характерна добре розроблена ідеологія і священні, особливо шановані, книги. Визначальним чинником є систематизоване й кодифіковане віровчення (релігійні тексти) або Святе Письмо, наприклад, Трипітака у буддистів, Авеста в зороастризмі, Тора в іудеїв, Біблія у християн, Коран у мусульман тощо. Названі книги мають ранг сакральних і створені (передані) або мислителями-мудрецькими, або сакральними особами – Гаутамою, Зороастром, Мойсеєм, Ісусом Христом, Мухаммедом. Святе Письмо є основою теоретичного рівня релігійної свідомості. Воно визначає зміст і сутність церковно-богословських доктрин, є невід'ємним компонентом свідомості віруючого. Більшовицький атеїзм «обходить» усі релігії: ідеологія його була на рідкість усесторонньою і добре поставленою. Марксистська теорія з позицій її послідовників претендувала на універсальність. Йшлося про її, ніби-то, здатність все пояснювати і визначати («комплекс претензійності»). Тим самим, вона в певному сенсі мала замінити релігію. Це помітили ще в кінці 19 ст. Так, Іван Франко в 1898 р. писав про марксизм: «... ще недовго ждати, а будемо мати (а, властиво, вже й маємо) формальну релігію, основану на догмах ненависті та класової боротьби» [6, 25]. Філософ Микола Бердяєв називав марксизм «релігією навиворіт».

У Радянському Союзі з раннього дитинства дітей навчали любити спочатку Леніна (у 30-х – 50-х рр. – Сталіна), а потім уже маму і тата. Усі досягнення науки в 30-х – 60-х рр. розглядали тільки з позицій вчення класиків комунізму (Маркса, Енгельса, Леніна, а до 60-х рр. – Сталіна). Головними і незмінними вважалися саме їхні думки про закони фізики, хімії, біології, астрономії, історії тощо. Наукові роботи, які виходили в СРСР, починалися з їхніх висловів, на які посилялися впродовж усього суто наукового тексту. Їхні імена стояли першими в списках бібліографії, поза законами алфавіту. Усі відкриття і теорії, навіть підтверджені численними дослідженнями і прийняті недавно або багато років тому в усьому світі, відкидалися, якщо містили «відхилення» від думок і поглядів визнаних вождів комунізму, оголошувалися лженауковими і реакційними. Навіть якщо роботи і не містили вказаних «відхилень», але не знаходили підтвердження в працях вождів пролетаріату, їх знищували. Завдяки цьому було заборонено багато наук (у тому числі, й генетика), закриті тисячі відкриттів і репресовані більше 90 % учених країни. Замість справжніх наук викладали «комуністичну» фізику і хімію, «ленінську» біологію і історію, археологію «під редакцією Сталіна» та ін. Таким

чином, гальмувався розвиток науки, промисловості ще більшою мірою, ніж у середні віки. Усе радянське населення від шкільної лави було зобов'язане вивчати «священні» праці вождів, без знання яких неможливо було ні закінчити школу, ні вчитися в інституті, ні працювати. Слова Леніна і Маркса заучувалися напам'ять цілими сторінками. Була розроблена своя ідеологічна система свят і «священних» днів.

По-четверте, будь-яку релігію відрізняє місіонерська діяльність. І знов атеїзм тут набагато випереджає всі релігійні конфесії: «Направимо людство залізною рукою до щастя!» – було проголошено, і дійсно, почали «направляти». Спочатку силовими, військовими методами був створений СРСР, де відразу ж приступили до нещадного винищування інакомислячих і до насадження своєї ідеології. Нарешті, коли майже вся країна, подібно до робота, схилилася перед Бого-Леніним, радянський уряд приступив до втілення його ідеї світової революції, свого роду хрестового походу, «місіонерської» програми для всього світу. Сьогодні розкриті причини Другої світової війни, розкрита роль Сталіна, як одного з головних її розпалювачів. Слід згадати і про результат «хрещення» в атеїзм народів світу: Польща, НДР, Болгарія, Угорщина, Югославія, Чехія і Словаччина, Румунія, Китай, Північна Корея, Монголія, Албанія і ін. опинилися в таборі атеїзму. Мільйони загиблих і репресованих, розвал в економіці, знехтування всього святого – любові і пошани до людини, духовності, моралі, моральності, і, головне, страх – отримали й ці народи. Щорічно наступники і послідовники Леніна і Сталіна відправляли за кордон мільйони рублів для підтримки світової революції та утворення комуністичних атеїстичних режимів в Афганістані, В'єтнамі, Лаосі, Кампучії, Кубі, Анголі, Алжирі, Ефіопії, Йемені, Нікарагуа, Чілі, Мозамбіку тощо [7].

По-п'яте, Церква, як правило, має багато послідовників. Цьому значною мірою сприяє наявність у кожної людини можливості стати її членом, відсутність постійного і чіткого контрольованого членства, анонімність послідовників. Характерними рисами Церкви є: по-перше, наявність спільного віровчення і розробленої догматики (Символу віри); по-друге, релігійна діяльність (культова і позакультова); по-третє, система управління, що ґрунтується, як правило, на ієрархічному принципі й авторитаризмі.

Одним з основоположних принципів радянської ідеологічної доктрини була безумовна вірність марксизму-ленінізму та непримиренна ворожість до інших ідеологій. В ім'я ідеї були відправлені мільйони людей на смерть, десятки мільйонів людей, які сповідали інші релігії, були репресовані. Характерно, що приклад непохитної антипатії до інших ідеологій показував сам В. Ленін. Особливу нетерпимість більшовики виявляли до релігії у цілому, і християнства, зокрема. Більше того, незгода не тільки в справах, але і в словах, каралася смертю радянською інквізицією – ВНК, ДПУ, НКВС.

По-шосте, як і в будь-якій релігії, атеїзм мав своє «духівництво» – партійний апарат, який користувався всіма можливими правами і карав «мирян», тобто народ. Цей список можна було б ще продовжити, але й цього достатньо, щоб дійти висновку, що атеїзм – це релігія, яка має свого бога, свою ідеологію, своє духівництво, свою інквізицію і яка відрізняється крайньою жорстокістю і нещадністю. Жодна релігія не принесла стільки горя й сліз, скільки приніс більшовицький атеїзм десяткам країн з майже двохмільярдным населенням.

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що в більшовизмі ми зустрічаємося не просто і не стільки з ідейно-політичним рухом, скільки маємо справу з релігією. Тут ясно видно та ж сама підміна: як Церква Христова заснована на вірі в Ісуса Христа, так більшовицька партія-церква та створюваний новий народ мали ґрунтуватися на Леніні, навіть на його «безсмертному» тілі [8]. Не випадково трибуни вищих чинів партії й уряду створено на мавзолеї, над тілом Леніна – пряма паралель Престолу Православного Храму, біля якого можуть бути тільки вибрані священнослужителі і який неодмінно містить в собі моці святого або святий «Пергамській вітвар».

Отже, основними постулатами більшовицького атеїзму були: віра у світле майбутнє «царство Боже», віра в еволюційне походження людини; поклоніння засновникам, учителям; наявність універсальної ідеології; ідея світової революції (місіонерська діяльність); непримиренна ворожість до інших ідеологій; наявність свого «духівництва» – партапарату та «інквізиції» – каральних органів.

Аналіз складових політики більшовицького атеїзму доводить, що в Радянській Росії це призвело до спотворення самої суті атеїзму. У житті кількох поколінь радянських людей він перетворився на квазірелігію. Квазірелігія (лат. quasi – ніби, майже) – несправжній, удаваний (нерелігійний) об'єкт поклоніння – і була основною ідеологічною доктриною більшовизму, яка повинна була замінити християнство.

Історія свідчить, що атеїзм легше проголосити, ніж здійснити, тому що релігія глибоко вкоренилася у свідомість та побут людей. Нова влада це добре усвідомлювала, тому закликала вести боротьбу з «релігійним дурманом» продумано, виважено, без застосування сили, переважно спочатку шляхом активної атеїстичної пропаганди [9, 265]. Прийшовши до влади, розпочавши свої реформи, сталінський режим забезпечив їх серйозною ідеологічною підтримкою. Психологічна та ідеологічна обробка суспільної свідомості в жорстко заданих параметрах, її зомбування, переслідування прихильників протилежних ідей, обман і брехня відносно десятків мільйонів громадян країни, вплив на емоції людей, обіцянка в майбутньому необмежених благ і свобод в обмін на безкорисливу працю і самопожертву в ім'я «великих ідей» засновників більшовизму призвели до того, що громадяни великої країни згодні були терпіти будь-які незгоди і приниження, боротися з усіма «ворогами», які робили замах на їхню велику справу.

Упродовж усієї історії радянського суспільства держава наполегливо насаджувала атеїстичну ідеологію, спрямовану на активну боротьбу з будь-якою релігією взагалі й із православ'ям, зокрема, як пережитком, що заважає побудові комунізму. Повторюючи слід за Марксом, що релігія є опіум для народу, В. Ленін називає її «духовною сивухою», закликаючи до боротьби за звільнення від «середньовічної плісняви» не залишаючи будь-якої альтернативи» [10, 20]. Церква розглядалася як знаряддя класового панування буржуазії та світового імперіалізму, отже класовий характер автоматично зараховував духовенство та віруючих до ворогів радянської влади [11].

Успіхам влади сприяла криза, що охопила Російську православну церкву (РПЦ) на початку ХХ ст. Так, один з лідерів обновленського руху – священник Введенський на Всеросійському Священному соборі у Москві в жовтні 1925 р. говорив про необхідність церковного реформування, відзначив внутрішній розлад

православної церкви у дореволюційний період, безрелігійність інтелігенції, занепад християнства через «забвение церковью своего истинного назначения» [12].

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Для проведення політичної лінії партії щодо релігії були задіяні партійні, державні, громадські інститути та репресивні структури. Виходячи з цього, визначалися й основні напрямки антирелігійного наступу: антирелігійне законодавство, що обмежувало політичні, економічні та соціальні права духовенства і віруючих; ідеологічна обробка населення, моральний тиск на духовенство з метою дискредитації; шалена пропагандистська робота серед молоді; створення мережі антирелігійних організацій; репресії проти служителів церкви тощо. Унаслідок цього наступ на церкву набув загальнодержавного спрямування.

На нашу думку розглянута тема має подальші перспективи дослідження, насамперед в сенсі об'єктивного вивчення даного історичного періоду, особливо в аспекті ідеологічного впливу на свідомість людей.

Література

1. Винниченко І.І. Україна 1920-1980-х: депортації, заслання, вислання / І.І.Винниченко. – К., 1994. – 122 с.
2. Даниленко В.М., Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки / В.М.Даниленко, Г.В.Касьянов, С.В.Кульчицький. – К., 1991. – 344 с.
3. Шаповал Ю.І. У ті трагічні роки: Сталінізм на Україні / Ю.І.Шаповал. – К., 1990. – 143 с.
4. Васильев Л.С. История религий Востока / Л.С. Васильев - М.: Высшая школа, 1988. – С.40.
5. Три форми апостасии – папство, екуменизм и «советская церковь»: [Из статьи А. Правдолюбова «Глобализм и религия антихриста» // Русский эсфигмен. - Санкт-Петербург, 2006. – Режим доступа: <http://www.omolenko.com/otstuplenie/mpface2.htm>.
5. Кравців Б. Суспільно-політичні погляди Івана Франка й радянське франкознавство / Кравців Б. // Іван Франко про соціалізм і марксизм. - Нью-Йорк, 1966. – С. 3-28.
6. Три форми апостасии – папство, екуменизм и «советская церковь»... Вказана праця.
7. Радянська Росія. - 8.07.1994.
8. Конквест Р. Жнива скорботи: радянська колективізація і голодомор / Конквест Р. – К.: Либідь, 1993. – 386 с.
9. Ващенко Г. Виховний ідеал / Ващенко Г. – Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – С. 20.
10. Ленін В.І. Про ставлення робітничої партії до релігії / В.І. Ленін // Повне зібрання творів. Переклад з п'ятого російського видання. – К.: Вид-во політичної літератури, 1971. – Т.17: березень 1908 – червень 1909. – С.389–399.
11. Беседа Б. Всероссийский Священный Собор в Москве 1–10 октября 1925 г. Вечернее заседание (Впечатления) / Беседа Б. // Український православний благовісник (Св. синоду Української православної церкви). – Харьков, 1925. – №22 (15 ноября).

REFERENCE

1. Vinnichenko I.I. Ukraine of 1920-1980's: deportation, exile, deportation / I.I.Vynnychenko. - K., 1994. - 122 p.
2. Danilenko V.M. Stalinism in Ukraine: 20-30-years / V.M.Danylenko, G.V.Kasyanov, S.V.Kulchytskyu. - K., 1991. - 344 p.
3. Yu.I. Shapoval In those tragic years: Stalinism in Ukraine / Yu.I.Shapoval. - K., 1990. - 143 p.
4. LS Vasilyev History of Religions of the East / LS Vasilev - Moscow High School, 1988. - P.40.

Випуск 36

5. Three forms of apostasy - the papacy, ecumenism and «Soviet Church» [From an article by Pravdolyubova «Globalization and Religion Antichrist» // Russian Esphigmenou. - St. Petersburg, 2006. - Mode of access: <http://www.omolenko.com/otstuplenie/mpface2.htm>.
6. Kravtsiv B. Socio-political views of Ivan Franko Franko and Soviet / B. Shvetsov // Ivan Franco of socialism and Marxism. - New York, 1966. - S. 3-28.
7. Three forms of apostasy - the papacy, ecumenism and «Soviet Church» ... the work specified.
8. Soviet Russia. - 07.08.1994.
9. R. Conquest, The Harvest of Sorrow: Soviet collectivization and famine / Robert Conquest - K. Reference list 1993. - 386 p.
10. Vashchenko G. Educational ideals / Vashchenko G. - Poltava Red. gas. «Poltava Gazette», 1994. - S. 20.
11. V.I. Lenin The attitude of the Workers' Party to Religion / VI Lenin // Complete Works. Translated from the fifth Russian edition. - K.: Type of Political Literature, 1971. - Vol.17: March 1908 - June 1909. - S.389-399.
12. Conversation B. Russian Holy Cathedral in Moscow, the 10.1 oktyabrya1925 Evening Session (Impressions) / Conversation B. // Ukrainian Orthodox blagovisnik (Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church). - Kharkov, 1925. - № 22 (November 15).

Бублик О.И. Политическая доктрина воинствующего атеизма большевистского государства в период становления советской Украины в 20-30-е гг. XX в.

В статье проанализована политическая доктрина воинствующего атеизма в период становления большевистского государства, а именно утверждение атеистической идеологии. Рассмотрены некоторые церковные догмы и проведена параллель с идеологией большевистского государства, на смену христианской православной морали была предложена мораль большевистской диктатуры пролетариата. Христианское вероучение было заменено учением марксизма-ленинизма, христианский Бог заменен бого - человеком – Лениным, а в дальнейшем целой плеядой партийных соратников, последователей и учеников. Основными догмами большевистского атеизма были: вера в светлое будущее «царство Божье», вера в эволюционное происхождение человека; поклонение основателям, учителям; наличие универсальной идеологии; идея мировой революции (миссионерская деятельность); непримиримая враждебность к другим идеологиям, наличие своего «духовенства» - партаппарата и «инквизиции» - карательных органов.

Ключевые слова: доктрина, идеология, Церковь, атеизм, материализм, политика, православие, государство, партаппарат, инквизиция, квазирелигия.

Bublik O.I. The Political doctrine of militant atheism of the Bolshevik state in the period of Soviet Ukraine becoming in 20-30th of the XX-th century.

The article analyzes political doctrine of militant atheism in the Bolshevik state making, namely the approval of atheistic ideology. It considers some of the church dogmas and a parallel with the Bolshevik state's ideology. In place of the Orthodox Christian morality was proposed Bolshevik moral dictatorship of the proletariat. Christian faith has been replaced by the teachings of Marxism -Leninism; the Christian God is replaced by the God - man - Lenin, and later the entire galaxy of party colleagues, followers and disciples. The basic tenets of Bolshevik atheism were a belief in a bright future, «the God's kingdom», a belief in the evolutionary man's origin, the worship to the founders, teachers, the presence of a universal ideology and the idea of world revolution (missionary activity); implacable hostility to other ideologies, the availability of its «clergy»- party apparatus and the «Inquisition» - the secret police.

Key words: doctrine, ideology, the Church, atheism, materialism, politics, Orthodoxy, the state party apparatus, the Inquisition, the quasi-religion.

Рецензент: Фомін А.І., доктор історичних наук, професор.

Стаття подана
2.04.2012